

ИЗМЕРВАНЕ НА ТРЕВОЖНОСТТА НА ДЕЦА ОТ НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Николина МИЛЕВА

*Великотърновски университет
„Св. Св. Кирил и Методий“*

БЪЛГАРИЯ, 5003 Велико Търново,
ул. „Геодосий Търновски“ 2

✉ nikolina.mileva3@abv.bg

Резюме. Представени са резултати от емпирично изследване на детската тревожност в начална училищна възраст (8–11). Измерена е тревожността на 40 деца (20 момичета и 20 момчета) с детския вариант на скалата за тревожност CMAS (The Children's Manifest Anxiety Scale), адаптирана за използване в България от Пламен Калчев. Разпределението на тревожността като личностна черта е близко до нормалното, а големината му – леко завишена, като най-често срещаната му големина е 7, определяна в скалата CMAS като „леко завишена тревожност в конкретни ситуации“.

Ключови думи: големина на тревожност; разпределение на тревожността; стил на семейните отношения.

Статията да се цитира по следния начин:

Милева, Н. (2017). Измерване на тревожността на деца от начална училищна възраст. *Психологични изследвания*, Том 20, Кн. 1, 2017, 79-84. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© Н. Милева, 2017

Статията е постъпила през януари 2017

Приета за публикуване през април 2017

Публикувана през юни 2017

Авторът е прочел и одобрил окончателния вариант на ръкописа.

ANXIETY OF 8-11 YEARS OLD CHILDREN

Nikolina MILEVA

*St. Cyril and St. Methodius University
of Veliko Turnovo*

BULGARIA Veliko Turnovo,
5003, 2 T. Turnovski Str.

✉ nikolina.mileva3@abv.bg

Abstract. *The article presents results of empirical study on child anxiety (8-11). The anxiety of 40 children (20 girls and 20 boys) was measured with the children's version of the Children's Manifest Anxiety Scale (CMAS), adapted for use in Bulgaria by Plamen Kalchev. The distribution of anxiety as a personality trait is close to normal with slightly increased magnitude. Its most common value is 7, defined by the CMAS scale as ,slightly increased anxiety in specific situations'*

Keywords: magnitude of anxiety; anxiety distribution; style of family relations.

The article can be cited as follows:

Mileva, N. (2017). *Izmervane na trevozhnostta na deca ot nachalna uchilishtna vazrast.* [Anxiety of 8-11 years old children. *Psychological Research*, Volume 20, Number 1, 2017, 79-84] ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online), (in Bulgarian).

© N. Mileva, 2017

Submitted – January 2017

Revised – April 2017

Published – June 2017

The author has read and approved the final manuscript.

ТЕОРЕТИЧЕН ОБЗОР ПО ПРОБЛЕМАТИКАТА

Тревожността е важна личностна черта, влияеща върху протичането и резултата от всяка жизнена активност. Медиите днес са изпълнени със съобщения за ученици със завишена тревожност, извършили неадекватни постъпки, и с безпорядъчни опити за обясняване същността и причините за детската тревожност – от прекомерни развлечения с компютърни игри до пристрастяване към социалните мрежи. Родителите и обществеността са възбудени (и вероятно разтревожени) от нестихващата шумотевица около детската тревожност, и настояват за обяснение от изследователите.

Дали тревожността на съвременните деца наистина е завишена в сравнение с тази на децата преди 10, 20, 30 години? Макар проблематиката да е актуална, детската тревожност не е интензивно изследвана личностна черта от българските психолози. Най-съществен принос за изследването ѝ е направен от Пламен Калчев, публикувал многогтомна изчерпателна поредица със скали за измерването ѝ (Калчев 2007). Библиографските справки обаче не показват сериозно използване на тези скали от изследователите в страната ни.

Изследвайки тревожността на деца от предучилищна възраст, В. Иванова и И. Александров са открили връзка между тревожността и стила на семейните отношения (наречен от тях „родителско-детски отношения“), а именно такива с излишна концентрация върху детето, нарушен емоционален контакт, свръхзагриженост и създаване на отношения на зависимост (Иванова, Александров 2013: 159). Зависимост между семейния климат (т.е. родителския стил) и детската тревожност между 9 до 15-годишна възраст е намерена и от Тедора Стоева: децата, подложени на емоционалното отхвърляне и доминантност от страна на родителите, са по-тревожни (Стоева 2014: 22). Гургана Славчева-Андонова е открила положителна връзка между времето, посветено на комуникация в

интернет, и големината на юношеската тревожност. Също така тя е регистрирала по-високо равнище на личностна тревожност на момчетата в сравнение с тази на момчетата в юношеска възраст (Славчева-Андонова 2014: 14).

Идеята, че стилът на отношения в семейството влияе върху детската тревожност, всъщност не е нова. Преди половин век изследователката Диана Баумрайнд установила, че по-спокойни и по-адаптирани социално са децата, чиито родители им демонстрират любовта си по различни начини, осъзнават ценностите и целите си в отношенията си с децата, общуват с тях и ги контролират, т.е. родители с демократичен стил отношения с потомството. За разлика от децата в такива семейства, децата на родители, които често не спазват ясни правила в отношенията си с тях, не подкрепят детските мнения и желания, не демонстрират интереса си към тях, са значително по-тревожни (Baumrind 1966; Baumrind 1967). В същото време американските психолози често са склонни да разглеждат завишената тревожност като отклонение, изискващо лечение (Barlow 2004).

ЦЕЛ

Цел на емпиричното изследване е описание на вида и големината на тревожност на 8–11-годишните ученици.

ЗАДАЧИ

Дефинирани бяха следните задачи: (1) измерване на детската тревожност на достатъчно голямо за статистическа обработка количество деца с адаптираната скала за тревожност СМАС, и (2) първоначална обработка на получените резултати, състояща се в извличане на описателни статистически показатели. Не са осъществени всички възможни статистически пресмятания, тъй като това изследване е начална фаза на предстоящо по-задълбочено изследване на детската тревожност, в рамките на което ще бъдат издирвани корелации и причинно-следствени връзки между

свойствата тревожност, възраст, пол, стил на семейни отношения, културни традиции, конфликти между учениците, и допълнителни особености на домашната и училищна среда.

УЧАСТНИЦИ В ИЗСЛЕДВАНЕТО

40 ученици (20 момичета и 20 момчета) на 8–11-годишна възраст от Начално училище „Хаджи Генчо“ в град Тетевен.

ХИПОТЕЗА

За хипотеза на емпиричното изследване послужи предположението, че тревожността е личностна черта, разпределена нормално при децата от начална училищна възраст, а големината ѝ не е прекомерна, и предизвикваща загриженост.

МЕТОД

Изследователски метод в това емпирично изследване беше адаптираният от Пламен Калчев детски вариант на скалата за тревожност СМАС. Скалата интерпретира тревожността като съвкупност от прояви на умора, раздразнителност, нетърпение, чувство за вътрешна скованост, склонност при незначителни поводи да се изпитва страх и безпокойство, и някои други. Разработена е от психолозите Кастанеда, Маккендълс и Палермо през 1956 година, върху основата на по-рано разработената (1951–1953) от Джанет Тейлър скала за тревожност за възрастни „Manifest Anxiety Scale“ (Castaneda, McCandless, Palermo 1956; Taylor 1953).

Използваната скала е въпросник с 53 айтема (въпроса) с два възможни отговора на всеки („Вярно“ и „Невярно“), от които се пресмята характерната за участника големина на тревожността му.

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Като цяло резултатите от емпиричното изследване се виждат в табл. 1., показваща броя на участниците с всяка от десетте степени на тревожност по скалата СМАС. Централната средна големина на детската тревожност, разполовяваща статистическия ред, и едновременно най-често срещана (медиана) е 7: „леко завишена тревожност в конкретни ситуации“.

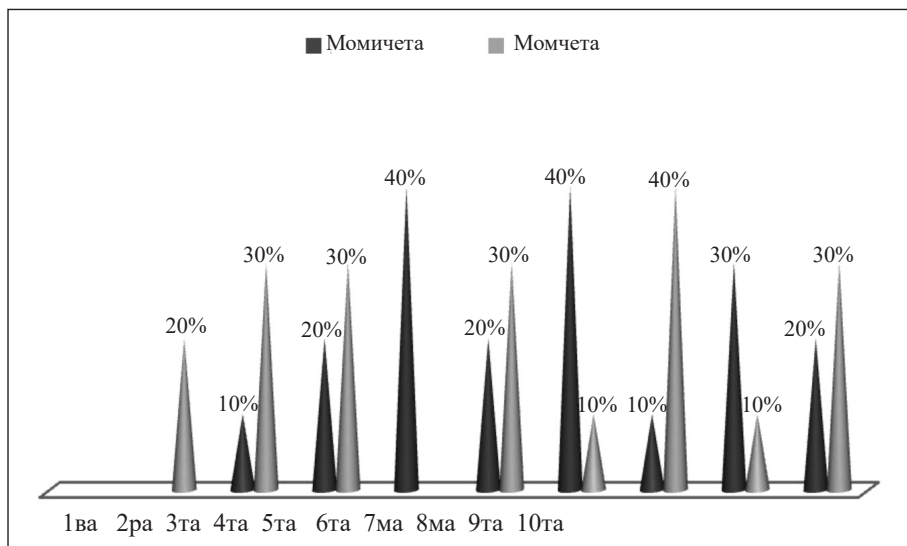
В съответствие с очакванията, разпределението на тревожността и за момчета, и за момичета, е близко до нормалното. Претенцията е направена приблизително върху основа формата на честотната диаграма с големините на тревожността (Диаграма 1.). Тревожността на момчетата е по-концентрирана около средните значения от тази на момчетата, което впрочем е универсална тенденция на разпределението на което и да е свойство при двата пола. Момичета с тревожност „2“ („отсъствие на тревожност“) не бяха регистрирани, както не бяха регистрирани и момчета с тревожност „5“ („нормална големина на тревожността“). Децата с тревожност „10“ (‘рискова група’) се оказаха само пет: три момичета и две момчета.

Тревожността на половината деца (19) се оказа разпределена между първата и шестата степен на скалата СМАС (отсъст-

ТАБЛИЦА 1
РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ГОЛЕМИНАТА НА ТРЕВОЖНОСТ НА 8–11-ГОДИШНИ УЧЕНИЦИ

TABLE 1
DISTRIBUTION OF ANXIETY OF 8–11-YEARS OLD CHILDREN

Големината на измерената тревожност (степен)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Брой на децата със съответна степен на тревожност		2	4	5	4	4	7	5	4	5

ДИАГРАМА 1. РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ ГОЛЕМИНАТА НА ТРЕВОЖНОСТТА НА ДЕЦАТА ОТ ДВАТА ПОЛА КАТО ПРОЦЕНТНА ЧАСТ (ЗА МОМИЧЕТАТА С ТЪМНОСИВ ЦВЯТ, ЗА МОМЧЕТАТА – СЪС СВЕТЛОСИВ)

DISTRIBUTION OF ANXIETY OF 8–11-YEARS OLD GIRLS (LIGHT GREY, %) AND BOYS (DARK GREY, %)

вие на тревожност), а на другата половина (21 деца) – между седмата и десетата степен на скалата (тревожност в различна степен). Тревожността на повечето деца се оказва около средните големина. Тревожността на момичетата се оказва малко по-голяма от тази на момчетата.

Изводи и заключение

Резултатите от проведеното емпирично изследване показваха, че изследваните лица проявяват най-често средно ниво на тревожност и по-рядко отсъстваща и значителна. 19 от изследваните лица са с тревожност между „1“ и „6“, което не е обезпокоително, а 21 са с тревожност между „7“ и „10“, т.е. те са тревожни. Голяма част от 11-годишните са с тревожност с големина „5“. Тази възрастова група е единствената, в която не беше регистрирана максимална тревожност. Резултатите като цяло аргументират предположението за нормално разпределение и нормална големина на тревожността на децата от начална училищна възраст.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Иванова, В., Александров, И.** (2013). Специфики на взаимоотношението родители–деца при деца с поведенческа тревожност в предучилищна възраст. *Психологични изследвания*, (1), 159–164.
2. **Калчев, П. В.** (2007). Скали за тревожност в детска и юношеска възраст. София: Изток–Запад.
3. **Славчева-Андонова, Г. В.** (2014). Интернет и проявите на тревожност в юношеска възраст: Автореферат на дисертация. Пловдив: Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“.
4. **Стоева, Т. С.** (2014). Родителски модели на поведение при емоционално-поведенчески нарушения в детска и юношеска възраст: Автореферат на дисертация. София: Софийски университет „Св. Климент Охридски“.
5. **Barlow, D. H.** (2004) Anxiety and its disorders: The nature and treatment of anxiety and panic. New York: Guildford.
6. **Baumrind, D. B.** (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37(4), 887-907.
7. **Baumrind, D. B.** (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75 (1), 43-88.

8. **Castaneda, A., B. R. McCandless, D. S. Palermo** (1956). The children's form of the manifest anxiety scale. *Child Development*, 27, 317-326.
9. **Taylor, J. A.** (1953). A Personality Scale of Manifest Anxiety. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 48(2), 285-290.

REFERENCES

1. **Ivanova, V., Aleksandrov, I.** (2013). Spetsifiki na vzaimootnoshenieto roditeli–detsa pri detsa s povedencheska trevozhnost v preduchilishtna vazrast. [Nature of parent-child relationship in children with behavioral anxiety at pre-school age.] *Psychological Research*, (1), 159-164. (in Bulgarian).
2. **Kalchev, P. V.** (2007). Skali za trevozhnost v detska i yunosheska vazrast. [Anxiety scales for school age.] Sofia: Iztok–Zapad. (in Bulgarian).
3. **Slavcheva-Andonova, G. V.** (2014). Internet i proyavite na trevozhnost v yunosheska vazrast: Avtoreferat na disertatsia. [Effects of the net on teenage anxiety]. Plovdiv: Plovdiv University “Paisiy Hilendarski”. (in Bulgarian).
4. **Stoeva, T.S.** (2014). Roditelski modeli na povedenie pri emotsionalno-povedencheski narushenia v detska i yunosheska vazrast: Avtoreferat na disertatsia. [Parental behavior reactions and patterns towards emotional and behavioral disorders of children and adolescents]. Sofia: „St. Kliment Ohridski“ Sofia University. (in Bulgarian).
5. **Barlow, D. H.** (2004) Anxiety and its disorders: The nature and treatment of anxiety and panic. New York: Guildford.
6. **Baumrind, D. B.** (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37(4), 887-907.
7. **Baumrind, D. B.** (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75 (1), 43–88.
8. **Castaneda, A., B. R. McCandless, D. S. Palermo** (1956). The children's form of the manifest anxiety scale. *Child Development*, 27, 317-326.
9. **Taylor, J. A.** (1953). A Personality Scale of Manifest Anxiety. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 48(2), 285-290.